

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

GERMANY

CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
SCIENCE, ENGINEERING AND
TECHNOLOGY**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY:
a collection scientific works of the International scientific conference –
Gamburg, Germany, 2025 Issue 3

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish,

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference « **INTERNATIONAL CONFERENCE ON SCIENCE, ENGINEERING AND TECHNOLOGY** ». Which took place in Gamburg, 2025.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

KOMMUNIKATSIYA VA VIRTUAL MULOQOT

Nizomova Zarifa Kamoliddin qizi

Namangan davlat universitet filologiya fakulteti

1 kurs mustaqil izlanuvchisi

e-mail:zarifanizomova801@gmail.com

Annotatsiya. Dunyo tilshunosligida, xususan, o'zbek tilshunosligida ham nutqiy muloqotning noverbal vositalari (ovozdagi turli holatlar, ishoralar, mimika va gavda harakatlari) tadqiqi tilning turli aspektlarida amalga oshirilgan. Zamonaviy hayot realiyalari shuni ko'rsatmoqdaki, hozirgi dunyoning barcha jamiyatida muloqot o'ta erkin, kutilmagan hamda til qoidalaridan yiroqligi bilan xarakterlanadi. Bunda noverbal vositalarning o'rni har qachongidan ortgan va ular o'z zimmalariga katta pragmatik yukni ola boshladi. Ayniqsa, ularning virtual muloqotda noverbal vositalar tadqiqotchilar e'tiboridan chetda qolmoqda.

Mazkur maqolada paralingvistik vositalar haqida qisqacha ma'lumot berilgan, hamda ularning o'rganilish darajasi va ahamiyati ochib berilgan. Murojaatda noverbal shakllari ham keng tahlil qilingan. Shuningdek, lingvistik va nolingvistik aloqalar, ular o'rtasidagi o'zaro ta'sir va qarama-qarshiliklar, ma'lum tas'virni yaratish imkoniyatlari muhokama qilinadi. Muloqot jarayonida noverbal vositalarning xususiyatlar masalasi ham yoritilgan. Bundan tashqari, o'zbeklarda aloqa-aralashuv jarayonida qadimdan tarkib topgan va ishlatib kelinayotgan muomala shakllari ham berilgan.

Kalit so'zlar: virtual muloqot, noverbal vositalar, noverbal shakl, lingvistik va nolingvistik aloqa, jestlar, imo-ishoralar.

Аннотация. В мировой лингвистике, в частности, в узбекской лингвистике, изучение невербальных средств речевого общения (различных состояний голоса, жестов, мимики и движений тела) осуществлялось в различных аспектах языка. Реалии современной жизни свидетельствуют о том, что во всем обществе современного мира общение характеризуется крайней свободой, непредсказуемостью и далекостью от языковых правил. Роль невербальных инструментов в этом возросла, чем когда-либо прежде, и они начали брать на себя большую прагматическую нагрузку. Особенно их невербальные инструменты в виртуальном общении остаются незамеченными исследователями. В процессе общения также освещается вопрос о свойствах невербальных средств. Кроме того, в процессе общения-вмешательства у узбеков давались формы обращения, которые издавна складывались и использовались.

Ключевые слова: виртуальное общение, невербальные средства, невербальная форма, лингвистическое и нелингвистическое общение, жесты, кинестетика, жесты, мимика, такесики.

Abstract. In World linguistics, in particular in Uzbek linguistics, the study of nonverbal means of speech communication (various states in the voice, gestures, facial expressions and posture movements) was carried out in different aspects of the language. The realities of modern life show that in all societies of the current world, communication is characterized by being extremely free, unexpected and far from the rules of language. In this, the role of nonverbal tools has grown more than ever, and they began to take on a huge pragmatic load. In particular, in their virtual communication, nonverbal tools remain unnoticed by researchers. Mzakur's paper provides a brief overview of paralinguistic tools, and reveals the degree and significance of their study. The appeal also extensively analyzed nonverbal forms. Also discussed are linguistic and non-linguistic relations, interaction and contradictions between them, the possibility of creating a certain establishment. In the process of communication, the issue of properties of nonverbal means is also covered. In addition, forms of treatment have also been given in Uzbeks, which have long been composed and used in the process of communication and intervention.

Key words: virtual communication, nonverbal means, nonverbal form, linguistic and non-linguistic communication, gestures.

Tadqiqotning obykti sifatida o'zbeklar nutqiy muloqotining noverbal (fonatsion, kinetik va proksemik) vositalari tanlangan.

Tadqiqotning predmetini o'zbek paralingvistik vositalarining genderologik va pragmatik xususiyatlari tashkil etadi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi quyidagilardan iborat:

- paralingvistik vositalar shaxsning psixologik, ijtimoiy, milliy-madaniy, ma'naviy va jinsiy xususiyatlarini o'zida mujassamlashtirgan nutqiy muloqotning zaruriy komponenti ekanligi dalillangan;

- virtual muloqotda noverbal vositalarining nutqiy vaziyat bilan bog'liq ma'nolari ochib berilgan;

- jinsiy xoslangan o'zbek paralingvistik vositalarining aksiologik vazifa bajarishi, vaziyat, holat va insonlarning xarakter xususiyatlarini ijobiy yoki salbiy baholash imkoniyatlari ochib berilgan;

- o'zbeklar muloqotidagi paralingvistik vositalarining genderologik va pragmatik tahlili asosida erkak va ayollarga xos bo'lgan noverbal vositalarning jamiyat hayotidagi madaniy me'yorlari aniqlangan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

- paralingvistik vositalar milliy xususiyatlarni o'zida gavdalantiruvchi, urf-odatlar, rituallar, adab xatti-harakatlari bilan aloqador bo'lgan nutqiy

muloqotning ajralmas uzvi ekanligi hamda o'ziga xos pragmatik mazmun kasb etishi va genderologik xususiyatlari ko'rsatib berilgan;

– aniq misollar asosida nutqiy muloqotda qo'llanuvchi noverbal vositalar fonatsion, kinetik va proksemik noverbal vositalar guruhlariga ajratilgan;

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi respublika va xalqaro miqyosdagi ilmiy-uslubiy va ilmiy-amaliy konferensiyalarda qilingan ma'ruzalar, ilmiy jurnallarda chop etilgan maqolalar, xulosalar, taklif hamda tavsiyalarining amaliyotda joriy etilgani, olingan natijalarning vakolatli tashkilotlar tomonidan tasdiqlanganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati dissertatsiyada keltirilgan fikr- mulohazalar shakllanish bosqichida turgan o'zbek funksional tilshunosligini nazariy jihatdan boyitishga xizmat qilishi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundaki, o'zbek paralingvistik vositalarining misolida amalga oshirilgan genderologik va pragmatik tahlillar lingvomadaniyatshunoslik, nutq madaniyati, pragmalingvistika, sotsiolingvistika, psixolingvistika fanlari bo'yicha yaratiladigan o'quv qo'llanmalarining mukammallashuvi uchun xizmat qilishi bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Paralingvistik vositalarning genderologik va pragmatik tadqiq etish bo'yicha olingan ilmiy natijalar asosida:

muloqot jarayonida uzatilayotgan axborotning emotsional-ekspressiv bo'yog'ini yetkazishda, uning tushunarli va ta'sirli bo'lishini ta'minlashda lingvistik birliklar bilan bir qatorda paralingvistik vositalarning o'rni hamda ularning virtual muloqotda noverbal vositalarning yoritishdagi xulosalaridan "A- 1-126. Uzluksiz ta'limda o'quvchilar til kompetentligini shakllantirishning zamonaviy usullari" davlat ilmiy-texnika dasturlari doirasidagi amaliy loyihada foydalanilgan (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 202- yil 10-fevraldagi 89-03-815-son ma'lumotnomasi). Natijada, o'quvchilar til kompetentligini shakllantirishda nafaqat lisoniy birliklar va ularning voqelanish usullari haqidagi bilimlar, balki ularga yondosh bo'lgan paralingvistik vositalar hamda ularning muloqot jarayonidagi ahamiyati haqidagi bilimlari ham muhimligi aniqlangan.

Hozirgi kunda virtual muloqot faqat yangi aloqa kanalini hosil qilmasdan, balki yosh avlod ongi shakllanadigan o'ziga xos sotsiomadaniy muhit ham hisoblanmoqda. Internetdagi muloqot akti yozma-suhbat shaklida kechganda ideogrammalardan foydalanish ko'p kuzatiladi. **Ideogramma** (grekcha εἶδος — g'oya va γράμμα — yozuv belgisi, harfdan olingan) - muallifning muayyan g'oyasiga mos keladigan yozuv belgisi yoki shartli tasvirni bildiradi. Ideogrammalar fikrlarni ifodalash uchun xizmat qilib, so'zlar va harflarning

to'laqonli almashtiriluvchan shakliga aylanadi. Ideogramma, piktogrammadan farqli ravishda, nafaqat tasvirlangan tushunchani, balki u bilan bilvosita bog'liq tushunchalarni ham belgilashi mumkin (masalan, ko'pgina muharrir dasturlarida disket tasviri fayl saqlash mazmunini ifodalashi mumkin. Emodzilarning quyidagi xususiyatlarini qayd etishimiz mumkin:

1. Emodzilar ideogrammaning bir turi sifatida qaralishi mumkin.
2. Emodzilar nafaqat til vositalarini tejashga, balki nutqqa ekspressiya berishga, "qabul qiluvchi - muloqotchi" tizimini takomillashtirishga va haqoratli leksika ishlatilishini qisqartirishga mo'ljallangan degan taxminlar mavjud. Bugungi kunda emodzilar muayyan tizimni hosil qilgan va va nafaqat hissiyotlarni, balki turli shaxslar, buyumlar va abstrakt tushunchalarning aniq belgilarini ham qamrab oladi.
3. Ba'zi hollarda emodzilar implitsit konnotatsiyalarni bildirishga, ma'noli urg'ularni joylashtirish va kuchaytirishga yordam beradi.
4. Emodzilarda pretsedentlik va madaniy tolerantlik o'zaro chambarchas bog'langan bo'ladi.
5. Emodzilar e'tiborni tez jalb qiladi, bu esa ularni yoshlar uchun jozibali qiladi.
6. Emodzilar virtual media makonini shakllantiruvchi axborot obrazlari tarkibida ta'sir ko'rsatishning muhim funksiyasini bajaradi.
7. Ideogrammalar norasmiy muhitda - chatlar yoki shaxsiy xarakterdagi xabarlarda keng qo'llanadi. Chunki muloqotning emotsional xususiyatlarini yetarlicha ifodalash va to'g'ri yetkazish uchun zarur hisoblanadi.

Hozirgi kunda internet faqat ma'lumotlarni uzatish usuli emas, balki doimiy ravishda tezlashayotgan hayot tempi sharoitida insonning dunyoda yo'nalishini belgilovchi muhim vositalardan biri sanaladi. Internet - bu faqat elektron signallar orqali muloqotni vositachilik qiladigan yangi aloqa kanali emas, balki muloqotning barcha jihatlariga, jumladan, uning asosiy vositasi bo'lgan tilga ta'sir o'tkazadigan yangi sotsiomadaniy muhit sifatida baholanmoqda. Hozirgi kunda yozma-suhbat nutqining asosini emodzi. Ya'ni elektron xabarlarda va veb-sahifalarda g'oya yoki hissiyotni ifodalash uchun ishlatiladigan ideogrammalar va smayliklar tili tashkil etadi. Smayl (angl. smile 'tabassum') yoki emotikon (angl. emoticon - emotion 'hissiyot' va icon 'piktogramma' so'zlaridan olingan akronim) deganda harflar, raqamlar, tinish belgilari va h.k. dan iborat bo'lgan belgi tushuniladi, u yozma nutqda ma'lum bir tushuncha yoki hissiy munosabatni bildiradi. Smayl muxbirlikda ishtirok etuvchilar qo'llaydigan tildan qat'iy nazar, uning grammatik qoidalariga bo'ysunmaydi va xalqaro tushuncha hisoblanadi. Smaylning asosiy maqsadlaridan biri og'zaki nutqda mimika va intonatsiya orqali uzatiladigan noverbal ma'lumotlarni (hissiyotlarni) yozma ravishda ifodalashdir.

Virtual muloqotda ham oddiy muloqot jarayoni kabi muayyan bosqichlar mavjud. Odatdagi nutqiy muloqot bir necha bosqichlarga bo'linadi. Bular:

nutqiy muloqotning boshlanishi (salomlashish), nutqiy muloqotni saqlash (suhbat jarayoni) va nutqiy muloqot yakuni (xayrlashish). Salomlashish ham, xayrlashish ham ma'naviy tamoyillarga asoslanadigan xatti-harakat shakli, nutq odobi unsuri. Har qanday nutqiy muloqot turi salomlashish bilan boshlanib, xayrlashish bilan yakunlanadi. Salomlashish bu madaniy va ijtimoiy munosabatlarni o'zida aks ettiruvchi harakat. Suhbatning qanday samara berishi, qanday davom etishi salomlashish jarayoni, usuliga bog'liq. Xayrlashish ham suhbatda suhbatning yakuni sifatida bir qator o'ziga xos vazifani o'taydi: birinchidan, bu odatdagi odobga rioya etish; ikkinchidan, kommunikativ aloqani yakunlovchi bir harakat[5]. Virtual muloqot jarayonida ham salomlashish va xayrlashish jarayoni muhim ahamiyatga ega. Bu bosqichlarni ifoda etuvchi noverbal vositalar ham shakllangan hamda milliy-madaniy-ijtimoiy muhit bilan aloqadorlikka ega. Ya'ni, o'zbek tilida aynan salomlashish va xayrlashishga oid stikerlar ham ishlab chiqilgan. Bugungi kunda virtual muloqot jarayonida qo'llanuvchi noverbal grafik vositalar – emodjilar, stikerlar, logogrammalar, ideogrammalar tizimi shakllangan va o'ziga semiotik tizim deb aytishimiz mumkin. Chunki bu birliklarda ham til belgilari kabi shartlanganlik, shakl va mazmun jihatlari mavjud.

Axborot texnologiyalari davrida ideogrammalar maktab o'quvchilari va talabalarning internet hayotiga shunchalik chuqur kirib bordiki, deyarli barcha ijtimoiy tarmoqlar va messenjerlarga smayliklarni kiritish imkoniyati qo'shildi. Ko'plab yigit-qizlar endi ularsiz muloqot qilishni tasavvur qila olmaydi. Har kuni butun dunyo bo'ylab mobil ilovalar yordamida taxminan 6 milliard emodzi yuboriladi va qabul qilinadi. Amerikaning "Global til monitoringi" fondi ma'lumotlariga ko'ra, emodzilar foydalanuvchilarning fikrlarini ifodalash uchun tobora ko'proq xizmat qiladi va so'zlar va harflarning to'laqonli almashtiriluvchan shakliga aylanadi. Hozirgi kunda kompyuterlar va mobil elektron qurilmalar minglab emodzi belgilarini taniydi. Emodzilarning tarixi 1990-yillardan boshlanadi, shu paytda yaponiyalik NTT Docomo kompaniyasi xodimi Sigetaka Kurita peyjer va elektron pochta orqali muloqotni hissiyotlarni ifodalovchi ramzlar bilan to'ldirish mumkinligini payqadi. Smartfonlar davri boshlangach, emodzilar soni bir necha yuzga yetdi. Yaponiyalik olimlarning tadqiqotlari natijalari ko'rsatganidek, biz bir-birimizga yuboradigan smayliklarni miyamiz haqiqiy tabassumlar sifatida qabul qiladi. Insonning kayfiyati o'zgaradi va u ma'lum bir stiker namoyish etayotgan hissiyotlarni boshdan kechira boshlaydi. Emodzilar noverbal muloqot usuliga aylanadi. Shunday qilib, insonning idrok etishida smayliklar - bu so'zlar emas, balki vizuallashtirilgan hissiyotlar bo'lib, ular xabarning ma'nosini muloqotchiga yetkazishda juda muhim rol o'ynaydi. Emodzilar telefon orqali suhbatdagi ovoz ohangi yoki shaxsiy muloqotdagi imo-ishoralar va yuz ifodalari bilan bir xil vazifani bajaradi.

Internetdagi muloqot matnlarni yozma ravishda qayd etishni taqozo qilsa-da, onlayn rejimdagi muloqot foydalanuvchilar tomonidan suhbat sifatida qabul qilinadi va ular qandaydir tarzda uni suhbat uchun odatdagi ogʻzaki shaklga yaqinlashtirishga harakat qiladilar. Yana shu muhimki, emodzi tilning vositalarini tejashdan koʻra, nutqni ekspressiya bilan toʻldirish, "qabul qiluvchi – kommunikator" tizimini takomillashtirishga moʻljallangan. Bundan tashqari, yoshlarning virtual muloqotida smayliklarni qoʻllash haqoratli soʻzlarni ishlatishni kamaytirishga yordam berishi aniqlandi. Yaqinda oʻtkazilgan tadqiqotlardan birida Instagram (fotosuratlar va videolarni almashish uchun ilova, ijtimoiy tarmoq elementlariga ega) ishlab chiqaruvchilari foydalanuvchilar orasida sleng soʻzlarni ishlatish sezilarli darajada kamayganini, chunki endi ular emodzilarini afzal koʻrishlarini aniqlashgan. Aynan shu virtual maydonda emodzi tili universal muloqot vositasiga aylandi. Kompaniyaning hisobotiga koʻra, Instagramdagi barcha izohlarning deyarli 50%i bir yoki ikkita stiker bilan birga keladi. Eng mashhurlari - bu xursandchilikni ifodalovchi smayliklar (qiyiq koʻz bilan qarash, oʻpish, tabassum va kulgi): ularni muloqotda foydalanuvchilarning 44,7% dan ortigʻi qoʻllaydi. Shuningdek, odamlar bir-biriga koʻpincha xafa boʻlgan va gʻazablangan yuzlar, yurakchalar, turli xil imo-ishoralar va romantik rasmlarni yuboradilar. Dasturiy taʼminot ishlab chiqaruvchilari hatto maxsus kastom klaviatura emodzi - Emojimo yaratilgan.

Uning asosiy vazifasi - matnni smayliklarga tarjima qilish. Dastur quyidagicha ishlaydi: foydalanuvchi matnni kiritadi va klaviatura uni sinxron ravishda skaner qiladi va soʻzlarni rasmlarga tarjima qiladi. Shunday qilib, 2,5 mingdan ortiq soʻz taniladi.

Emodzilar nisbatan salbiy fikrlar ham mavjud. Ular taʼsirida yosh avlodda badiiy nutq mahorati yoʻqoladi, til qobiliyatlari pasayadi, deb taʼkidlanadi. Chunki til muloqotning eng muhim vositasi ekanligini inkor etib boʻlmaydi. Virtual muloqot diskursiga emotikonlarning kirib kelishi bilan, bir tomondan, ekspressiyani ifodalash uchun grafik vositalarni boyitish, boshqa tomondan esa, gapirish vositalarini qashshoqlashtirish tendensiyasi kuzatilmoqda. Shuningdek, muloqotda smayliklarni koʻp ishlatish nutq va intellekt darajasi pasayishi bilan ham bogʻlanadi-betlar]. Lekin ayrim tadqiqotchilar emodzilarini ishlatish haqida shunchalik pessimistik prognozlar berish kerak emas, deb hisoblashadi. Chunki ramzlar har doim lingvistik kommunikatsiya bilan parallel yoki birga mavjud boʻlgan, matematik mantiqda yozuvlarni samarali qisqartirib va navigatsiya uchun koʻrsatmalarni soddalashtirgan, bular kam joy egallaydi. Emodzilar, bular ramzlar toʻplami emas, balki qurilmalar oʻrtasida lingvistik boʻlmagan kontentni uzatishning alohida texnologiyasi boʻlgan, oʻz funksiyasiga ega. Bu funksiya tilni toʻldirishdan, anʼanaviy nutqni almashtirishdan iborat. Emodzilarini ishlatish

xavfli hodisa emas, ammo shuni tushunish kerakki, paralingvistik ramzlar so'zlarning o'rnini to'liq kompensatsiya qila olmaydi.

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, virtual muloqot ham oddiy muloqot kabi muayyan bosqichlarga, o'zining modeliga ega. Unda verbal va nonverbal vositalar birday ahamiyatli. Virtual muloqot jarayoni ham oddiy, bevosita muloqot jarayoni kabi milliy-madaniy, pragmatik, psixolingvistik, sotsial omillar ta'sirida muayyan shaklga ega bo'ladi. Ya'ni bu jarayonda ham yozma suhbat olib borayotgan kommunikatorlarning Yoshi, jinsi, madaniyati, ijtimoiy kelib chiqishi, psixologiyasi kabi omillar muayyan darajada rol o'ynaydi. Bu xususiyatlarni turli ijtimoiy-madaniy qatlam kishilari nutqiy jarayonlari tahlili misolida o'rganish, nonverbal grafik vositalarning shakliy va mazmuniy, funksional jihatlarini tadqiq etish dolzarb vazifalardan sanaladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Байкулова А.Н. Повседневное деловое общение: коммерческий чат, его специфика и роль в организации быта горожан // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Филология. Журналистика. 2023. Т. 23, вып. 1. С. 11–16 Izvestiya of Saratov University. Philology. Journalism, 2023, vol. 23, iss. 1, pp. 11–16 <https://bonjour.sgu.ru>
2. Бергельсон М. Б. Языковые аспекты виртуальной коммуникации // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19, Лингвистика и межкультурная коммуникация. 2002. № 1. С. 55–67
3. Глобальный мониторинг языка [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://www.languagemonitor.com>
4. Маматов А. Наиболее важных функций языка/Тилнинг энг муҳим 100 та функцияси. – Тошкент, 2014. – 22 б.
5. Тоирова Г., Зарипова А. Нутқий мулоқотнинг яқуни.// Filologiyaning dolzarb masalalari. – Qo'qon, 2020. – B. 118-120.
6. Yuasa M., Saito K., Mukawa N. Brain activity when reading sentences and emoticons: an fMRI study of verbal and nonverbal communication // Electron. commun. Japan. 2011. № 94 (5). P. 17–24.
7. Richter B. First steps in theoretical and applied linguistics. - Budapest, 2006.
8. Xolmonova Z. Tilshunoslik nazariyasi. – Toshkent, 2020.